

**БҰЛ САЙЛАУ
БҰРЫНҒЫДАН
ӨЗГЕШЕ**

2-бет

**АУЗЫ
ЖАМАН
ЕЛДІ
БЫЛҒАЙДЫ**

5-бет

**СӘМБІ
ТАЛДЫҢ
САЯСЫ**

8-бет

ЗАН газеті

✉ zangazet@mail.ru

№3 (3534) 13 қаңтар 2023

ZANMEDIA.KZ

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

КЕЗДЕСУ

СУДЬЯЛАР КОРПУСЫ РЕФОРМАЛАРДЫ ЖАЛҒАСТЫРУҒА ӘЗІР

Жоғарғы Сотта сенаторлар мен судьялар сот жүйесін жаңғырту мәселелерін талқылады. Жоғарғы Сот төрағасы Асламбек Мерғалиев Конституциялық заңнама, сот жүйесі және құқық қорғау органдары комитетінің төрағасы Владимир Волков бастаған сенаторлармен кездесу өткізді.

(Соңы 2-бетте)

ПАРЛАМЕНТ

ГАЗ БАҒАСЫ РЕТТЕЛМЕК

Елімізде сұйытылған мұнай газының бөлшек сауда бағасы мемлекет тарапынан реттелмек. Сонымен қатар сұйытылған мұнай газын көтерме саудада өткізу кезінде бағаны реттеу тәртібі өзгертілуі мүмкін.

Бұл жөнінде Парламент Мәжілісінің жалпы отырысында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сұйытылған газ айналымын реттеу процестерінің реинжинирингі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы бірінші оқылымда қаралған кезде мәлім болды. Депутаттар бастамашылығымен дайындалған бұл құжатты заң жобасы бойынша құрылған жұмыс тобының жетекшісі, Мәжіліс депутаты Екатерина Смышляева қорғады.

Сұйытылған мұнай газының бағасының көтерілуі былтыр қаңтар трагедиясына ұласқаны белгілі. Осы оқиғадан кейін Мемлекет басшысы газ саласын қалпына келтіруді тапсырған еді. Аталмыш заң жобасы – осы бағытта қолға алынған шаралардың бірі болып отыр.

Жоба сұйытылған газ айналымы саласында қолданыстағы заңнаманы жетілдіру мақсатында әзірленіпті. Тұтастай алғанда бұл құжат сұйытылған мұнай газының бөлшек сауда бағаларын мемлекеттік реттеуге, көтерме саудада өткізу кезінде бағаны мемлекеттік реттеу тәртібін өзгертуге, «газ толтыру пункті», «газ толтыру станциясы», «мұнай-газ-химия өнімдері» ұғымдарын нақтылау, «тауарлық, сұйытылған мұнай газын және сұйытылған табиғи газды өндіруге», «сұйытылған мұнай газын өндірушінің өндірістік объектісі» және «топтық резервуарлық қондырғы» ұғымдарын айқындауға бағытталған.

Заң жобасында 2015 жылғы 29 қазандағы Кәсіпкерлік кодексіне «Газ және газбен жабдықтау туралы» заңына өзгерістер мен толықтыруларды қарастырып отыр.

(Соңы 3-бетте)

МӘСЕЛЕ

ОТАНДЫҚ МЕДИЦИНА ҚАШАН ОҢАЛАДЫ?

Үкімет тарапынан халықтың денсаулығын қорғауға, жаңадан медициналық мекемелер құруға, оны тиісті құрал-жабдықтармен жабдықтауға миллиардтаған теңге бөлініп жатыр. Соған қарамастан халықтың денсаулығын қорғау бойынша қолжетімді және тиімді денсаулық сақтау жүйесін әлі қалыптастыра алмай келеміз. Бұл шындық!

Мен санитарлық-эпидемиологиялық қызмет саласында 57 жыл еңбек еттім. Аудандық, қалалық СЭС-ті басқарып, облыстық, республикалық құрылымдарда лауазымды қызмет атқардым. «КСРО және Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау жүйесінің» үздігі ретінде марапатталған маманның бірімін. Өз саламды бес саусағымдай білемін. Әрі зейнетке шықсам да осы салада атқарылып жатқан іс-шараларды үнемі бақылап, қабылданған құжаттарға зер салып отырамын. Сонда байқағаным, СЭС-ке қатысты соңғы жылдары қабылданған

құжаттардың қазақшасы сын көтермейді. Бекітілген санитарлық қағидалардың қазақша нұсқасы қате жазылған. Қағидаларды оқыған кезде қазақ елінде қазақ болып туғаныңа ұяласың. Егер де осы қағиданы жазған, бұйрықты дайындаған комитет төрағасы, жауапты маман Тіл туралы, Нормативтік құқықтық акті туралы, Мемлекеттік қызмет туралы заңдарды толық оқыған кезде, медицина институтында гигиена – эпидемиология – бактериология пәндерін терең меңгергенде мұндай жарамсыз санитарлық қағидаларды жазбаған болар еді.

Шынында комитет – Денсаулық сақтау министрлігінің айнасы. Қазақстанда өмір сүретін 19 миллион халықтың денсаулығын қорғауға, демографиялық өсіміне жауапты бірден-бір тұлға – Денсаулық сақтау министрі Ажар Финият. Сонымен бірге бұл жауаптылық Денсаулық сақтау министрлігі құзырындағы мемлекеттік санитарлық-эпидемиологиялық бақылау комитетінің төрағасы Н.Садуақасовқа, мемлекеттің Бас санитар дәрігері А.Есмағамбетоваға да ортақ. Бұл лауазымды тұлғалар қолданыстағы санитарлық қағида талаптарының орындалуын уақытылы бақылап отыруы керек. Алайда министрлік өкілдерінің өз функциясы мен міндетіне селқос қарап, әрекетсіздік танытуы денсаулық саласының ақсауына алып келіп отыр.

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың «Жаңа

Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты жолдауында еститін мемлекет қалыптастыру басты бағдар етілген. Ал біздің Денсаулық сақтау министрлігіндегілер халықты «естімейді». Мәселен, былтыр саладағы кемшіліктерді көрсетіп, ұсыныстарымды айтып арнайы хат жолдадым. Хат Денсаулық сақтау министрлігінде тіркелген. Бірақ қазақша жазылғанды оқымайтын, ондағы өзекті мәселені түсінгісі келмейтін министр мен комитет төрағасынан әлі күнге дейін жауап жоқ!

«Шын сөздің маңдайы қасқа келеді», «Тәртіпке бағынған адам құл болмайды» деген қазақтың ұлағатты сөзінің қадірін түсінбейтін, мемлекеттік қызметкердің Әдеп туралы кодексінің талабына бойұсынбайтын, жеке кәсіпкердің жазған өтініш хатына жауап беруді ар көретін адамдар қалайша жоғары лауазымды жұмысты иеленіп отыр деп таңданамын.

Мәселен, санитарлық қағида талаптары бойынша жұмыс беруші жеке кәсіпкер мен заңды тұлғадан жұмыс жасайтын қызметкерлерге қажетті әлеуметтік мәселелерді шешу талап етіледі. Бұл жерде:

(Соңы 3-бетте)

КЕЗДЕСУ

СУДЬЯЛАР КОРПУСЫ РЕФОРМАЛАРДЫ ЖАЛҒАСТЫРУҒА ӘЗІР

(Соңы. Басы 1-бетте)

А.Мерғалиев меймандармен кездесуде Мемлекет басшысының 2022 жылғы 1 қыркүйектегі жолдауы шеңберінде сот жүйесіндегі реформаларды жалғастыруға судьялар корпусының әзір екендігін атап өтті. Ол депутаттар назарын әзірленген заң жобаларының өзектілігіне, олардың сот төрелігі мен жалпы судьялар корпусының сапасын жақсартуға бағытталғандығына аударды. «Соттарда жүргізіліп жатқан өзгерістер Мемлекет басшысының алға қойған стратегиялық міндеті – азаматтардың соттарға

деген сенімін арттыруға мүмкіндік беретініне сенімдімін», – деді ол.

В.Волков судьялар корпусын жаңартуға және сауықтыруға ықпал ететін сот реформаларының өміршеңдігін, сондай-ақ, Сенаттың сот жүйесін жаңғырту және осы бағыттағы екі заң жобасын әзірлеу жөніндегі жұмысымен таныстырды.

Сенатор Қанатбек Сафинов жұмыс тобының 30 отырысы өткенін, оның барысында екі заң жобасын пысықтау бойынша 360-тан астам ұсынысты қоғам өкілдерінің қатысуымен сындарлы талқылау болғанын атап өтті. Заңнама-

лық жаңашылдықтар судьялардың тәуелсіздігін нығайтуға, аудандық соттар төрағаларын сайлау элементтерін енгізуге және Жоғарғы Сот Кеңесінің рөлін күшейтуге бағытталған.

Жоғарғы Соттың азаматтық істер жөніндегі алқа төрағасы Нұрсерік Шәріпов ювеналды соттардың соттылығын кеңейтуге, апелляциялық сатылардың рөлін күшейтуге, әділ шешім шығаруға және азаматтық істер бойынша үздіксіз кассацияны кезең-кезеңімен енгізу көзделіп отырғанын атап өтті.

Жоғарғы Соттың қылмыстық істер жөніндегі алқа төрағасы Әбдірашид Жүкенов сот қорғанының құқықтық тетіктерін одан әрі жетілдіру қажеттігіне тоқталды.

Кездесуге қатысушылар елдегі заңның толыққанды үстемдігін қамтамасыз ету мақсатында реформаларды жалғастыру қажет деген ортақ пікірге келді.

ҚР Жоғарғы Сотының
баспасөз қызметі

САРАП

БҰЛ САЙЛАУ БҰРЫНҒЫДАН ӨЗГЕШЕ

14 қаңтарда кезекті Сенат сайлауы өтеді. 2017 жылы сайланған Сенат депутаттарының конституциялық өкілеттік мерзімінің аяқталуына байланысты Мемлекет басшысының 2022 жылғы 26 қарашадағы Жарлығымен кезекті сайлау мерзімі белгіленген болатын.

Орталық сайлау комиссиясының (ОСК) мәліметіне қарағанда, 2022 жылдың 29 қарашасы мен 14 желтоқсаны аралығында облыстар мен республикалық мәртебесі бар 2 қала мен Астананың сайлау комиссиялары ұсынылған 130 үміткердің 66-сын тіркеді. Олардың 63-і өзін-өзі, ал үшеуін мәслихаттар ұсынды. Жынысы бойынша 46-сы ер адам, 20-сы әйел. Осы арада айта кететін бір жайт әйел үміткерлер саны 2020 жылғы сайлауда – 19, 2017 жылғы сайлауда – 13, 2014 жылғы сайлауда – бесеу болған еді.

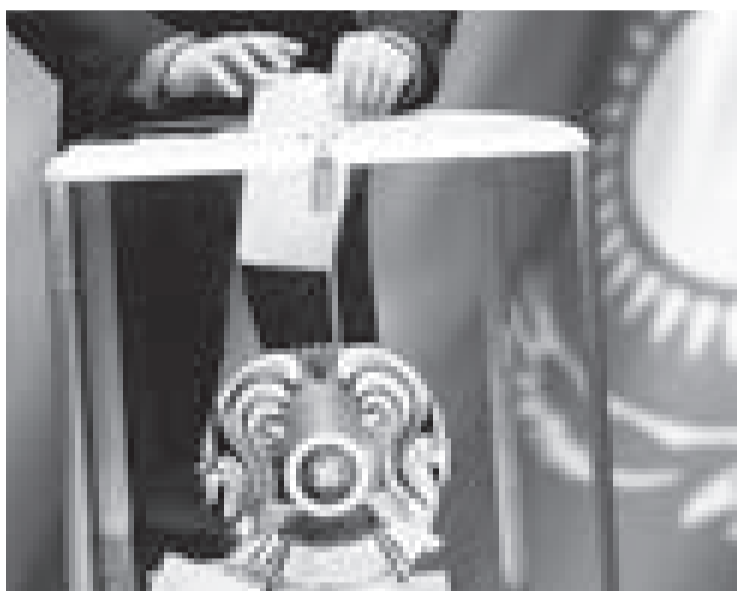
Биылғы кандидаттар арасында Сенаттың қазіргі 4 депутаты бар. Олардан бөлек мемлекеттік ұйымдар, кәсіпорындар мен мекемелердің 15 қызметкері, 29 мемлекеттік қызметші, 13 коммерциялық құрылымдардың қызметкері, 5 қоғамдық ұйым өкілі де өз бағын сынауда. Мамандығы бойынша кандидаттардың 14-і оқытушы, 10-ы ауыл шаруашылығы қызметкері, 9-ы экономист, 8-і заңгер, 7-уі инженер, 3-еуі дәрігер және 1 саясаттанушы, 1 журналист пен тағы басқа да 15 мамандықтың иесі бар. Кандидаттардың орташа жасы – 51,8 жас. Ең көп кандидаттар Жамбыл облысы мен Алматы қаласында (бес-бестен), одан кейін Абай және Түркістан облыстарынан (төрт-төрттен), ал Астана, Шымкент қалалары мен қалған 14 облыстан үш-үштен тіркелген. Яғни орта есеппен бір мандатқа – 3 кандидат үміткер болып отыр. Биыл сондай-ақ, Сенат депутаттарының сайлау бюллетеніне алғаш рет үміткерлерден бөлек, «Бәріне қарсымын» деген жол енгізілген. Бұдан бөлек ОСК өз қаулысымен биылғы Сенат депутаттығына кандидаттың республикалық бюджет қаражатынан жабылатын шығыстарын 550 мың теңге көлемінде белгіледі. Оның 400 мыңы теледидардан, радиодан бағдарламамен сөз сөйлеу және мерзімді баспа басылымдарында 2 мақала жариялау үшін; 70 мыңы сайлау алдындағы жария іс-шараларды өткізу және үгіт материалдарын шығару үшін; 80 мыңы көлік шығыстары үшін бөлінді.

Кім сенатор бола алады?

Отыз жасқа толған, жоғары білімі және кемінде 5 жыл жұмыс өтілі бар, тиісті облыстың, республикалық маңызы бар қаланың не астананың аумағында кемінде 3 жыл тұрақты тұратын адам Сенат депутаты бола алады.

Сот іс-әрекетке қабілетсіз деп таныған азаматтардың сайлауға және сайлануға құқығы жоқ. Сенат депутаттығына заңда белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алынбаған соттылығы бар адам, сондай-ақ, заңда белгіленген тәртіппен сыбайлас жемқорлық қылмыс пен сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылық жасауда кінәсі барын сот мойындаған адам кандидат бола алмайды. Сенат депутаттығына кандидатты облыстың барлық мәслихаттарын, республикалық маңызы бар қаланың немесе республика астанасының мәслихатын білдіретін таңдаушылардың жалпы санының кемінде 10 пайызы, бірақ бір мәслихаттың таңдаушыларының 25 пайызынан аспайтын дауысы қолдауға тиіс. Кандидаттарды тіркеуді облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың және Астананың сайлау комиссиялары облыстық, қалалық немесе аудандық мәслихаттың депутаттыққа кандидат ұсыну туралы шешімі (мәслихат ұсынған жағдайда); депутаттыққа кандидат болып сайлануға келісім беру туралы өтініші; кандидатты қолдау үшін таңдаушылардың қолдарын тексеру нәтижелері туралы тиісті сайлау комиссиясының хаттамасы болған кезде жүзеге асырады; кандидаттың өмірбаяндық деректері; кандидаттың және оның жұбайының (зайыбының) активтері мен міндеттемелері туралы декларацияларды; кандидаттың 900 мың теңге сомасында сайлау жарнасын енгізгенін куәландыратын құжатты тапсырғаны туралы мемлекеттік кіріс органының анықтамасы керек.

Сайлау алдындағы үгіт кандидаттарды тіркеу мерзімі аяқталған сәттен басталады, яғни 2022 жылғы 24 желтоқсанда сағат 18-ден кейін және дауыс беру күнінің алдындағы күннің жергілікті уақыты бойынша нөл сағатта, яғни 13 қаңтарда сағат 00.00-де аяқталады. Сайлауда дауыстарды санау нәтижелері дауыс беру үшін пунктте өткізілетін тиісті

сайлау комиссиясының отырысында белгіленеді. Сенат депутатын сайлау жөніндегі дауыстарды санау хаттамасы сайлаушылардың бірлескен отырысында жарияланады және сайлау күнінен бастап 2 күннен аспайтын мерзімде ОСК-ға жіберіледі. Жалпы, республика бойынша Сенат депутаттарын сайлау қорытындыларын 20 қаңтардан кешіктірмей белгілейді және сайлау қорытындылары туралы (сайлау өткізілген күннен бастап 10 күннен кешіктірмей) бұқаралық ақпарат құралдарында хабарлама жариялайды.

Сенаторлардың өкілеттігін кім тоқтата алады?

ҚР Орталық сайлау комиссиясы туралы ереже бойынша ОСК өз құзыреті шегінде Қазақстан заңнамасына сәйкес Парламент Сенаты депутаттарының сайлауын ұйымдастыру мен өткізуге басшылық етеді. «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» конституциялық заңда көзделген жағдайларда Парламент депутаттарын қайта сайлауды және Парламенттен шығып қалған депутаттардың орнына сайлауды тағайындайды. Сондай-ақ, депутаттарға жазалау шараларын қолдануға, олардың Конституцияның 52-бабы 3-тармағының талаптарын, депутаттық әдеп ережелерін сақтауына, сондай-ақ, депутаттың өкілеттіктерін тоқтатуына және өкілеттіктері мен депутаттық қолсұғылмаушылықтан айыруға байланысты мәселелерді қарауға дайындайды. Депутаттардың Парламент палаталарының және олардың органдарының отырыстарына қатысуын, сондай-ақ, депутаттың өз дауысын басқа біреуге бермеуін бақылауды Комиссия мүшелері жүзеге асырады. Парламент депутатының өкілеттіктерін тоқтатуға әкелетін негіздердің туындау фактісін көрсететін қаулы және тиісті адамның Парламент депутаты өкілеттіктерін жоғалту фактісін көрсететін қаулы қабылдайды. Таңдаушылардың шешімі бойынша Сенат депутатының өкілеттіктерін тоқтату бойынша дауыс беру қорытындыларын белгілейді. Таңдаушылардың шешімі бойынша Сенат депутаты өкілеттіктерін тоқтату жөніндегі құжаттардың үлгілерін бекітеді.

Конституцияның 51-бабының 2-тармағына сәйкес сайланатын Сенат депутаттарының жартысы үш жыл сайын қайта сайланатынын да атап өте кеткен жөн шығар. Жалпы, депутаттарды сайлау олардың өкілеттігінің конституциялық мерзімі аяқталғанға дейін кемінде төрт ай бұрын тағайындайды және олардың өкілеттіктерінің конституциялық мерзімі аяқталғанға дейін кемінде екі ай бұрын өткізіледі.

Конституцияға сәйкес Сенат заңда белгіленген тәртіппен Қазақстанның әрбір облысынан, республикалық маңызы бар қаласынан және астанасынан екі адамнан өкілдік ететін депутаттардан құралады. Сенат депутаттарын жанама сайлау құқығы негізінде сайлаушылар – мәслихат депутаттары жасырын дауыс берген кезде сайлайды, ал оларды республика азаматтары жалпы сайлауда сайлайды.

Сенаторлардың өкілеттігі қандай?

«ҚР Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» конституциялық заң бойынша Сенат депутаттарының өкілеттік мерзімі алты жыл. Сенаттың сайланатын депутаттарының жартысы үш жыл сайын қайта сайланады. Сенаттың он депутатын, оның ішінде бесеуін Қазақстан халқы Ассамблеясының ұсынысы бойынша ҚР Президенті тағайындайды. Сенаттың тағайындалған депутаттарының өкілеттігі Президент шешімі бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін. Ал мәслихаттардың атынан өкілдік ететін депутаттар болып табылатын таңдаушылардың бірлескен отырысында сайланған Сенат депутаттарының өкілеттігі осы таңдаушылардың шешімі бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін. Жалпы, Сенат депутаттарының өкілеттік мерзімі 1998 жылғы қазанға дейін төрт жыл болды, 1998 жылғы қазаннан бастап – алты жыл.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ЗАҢ ЖӘНЕ ЗАМАН

БАНКРОТТЫҚ – ШАРАСЫЗ ЖАНДАРҒА БЕРІЛГЕН МҮМКІНДІК

Мемлекет басшысы 30 желтоқсанда қол қойған «Қазақстан Республикасы азаматтарының төлем қабілеттілігін қалпына келтіру және банкроттығы туралы» заң 1 қаңтарда жариялана салысымен әлеуметтік желілерде ақпартқа қолжеткізу үшін бірыңғай байланыс орталығына 1414, қосымша 3 нөміріне немесе Telegram-дағы SalyqBot-қа хабарласуға болады. Көптен бері жұртшылық арасында қызу талқыланып келе жатқан жаңа заңның қабылдануына орай «Халықтың көптеп кредит алуын азайту шаралары туралы» деген тақырыппен Үкіметтің арнайы отырысы өтті. Онда ҚР Премьер-Министрінің Ерулан Жамаубаевтың баяндамасы тыңдалды.

Министрліктің жүзеге асырып жатқан жұмысын баяндаған Е.Жамаубаевтың айтуынша, банкроттық туралы өтініштерді қабылдау наурыздың басында басталады. 1 қаңтарда жарияланған бұл заңда халықаралық тәжірибе ескеріле отырып, 3 түрлі рәсім көзделген. Бірінші рәсім – соттан тыс банкроттық. Оны тек банкрот, микроқаржы ұйымдары және коллекторлық агенттіктер алдындағы қарыздар бойынша қолдануға болады. Онда мына шарттар сақталуы қажет: борыш 5,5 млн теңгеден аспайды; кредит 12 ай бойы өтелмеген болса; меншігінде тіркелген мүлік, оның ішінде ортақ меншіктегі мүлік болмаған жағдайда; банкпен реттеу жүргізілгеннен кейін. Бұл ретте атаулы әлеуметтік көмек алушылар үшін 6 ай ішінде және берешегі 5 жылдан артық өтелмеген азаматтар үшін ерекше жағдайлар көзделген. Соттан тыс банкроттық «электрондық үкімет» порталында басталады. Содан кейін ақпараттық жүйе арқылы борышкердің тиісті критерийлерге сәйкестігі тұрғысынан мемлекеттік органдардың деректерімен автоматты түрде салыстыру жүргізілетін болады. Екінші рәсім – сот банкроттығы. Оның мақсаты банкроттың мүліктік массасы есебінен кредиторлардың талаптарын барынша қанағаттандыру болып табылады. Бұл рәсімді қаржы басқарушыла-

ры жүзеге асырады, олардың құрамына жұмыс істеп тұрған әкімшілер, кәсіби бухгалтерлер, заң кеңесшілері мен аудиторлар кіреді.

Үшінші рәсім – төлем қабілеттілігін қалпына келтіру. Онда сот арқылы борышты бөліп-бөліп төлеу мүмкіндігі көзделеді. Оның артықшылығы – азамат «банкрот» деп саналмайды. Демек, банкрот үшін көзделген салдарлар оған қолданылмайды.

Егер банкроттықтың салдарларына тоқталатын болсақ, олар мынадай: 5 жыл ішінде қарыздар мен кредиттер алуға шектеу; банкроттықтың 7 жылдан кейін ғана қайта қолдану мүмкіндігі; 3 жыл бойында қаржы жағдайының мониторингі.

Қазір ұйымдастырушылық-техникалық іс-шаралар жүргізілуде. Бірінші, бұқаралық ақпарат құралдарында және қызмет көрсету орталықтарында ақпараттық сүйемелдеу ұйымдастырылуда. Министрліктің және оның ведомстволарының сайттарында түсіндірмелер орналастырылуда, СМС-ескертулер таратылуда. Азаматтар қызмет көрсету орталықтары арқылы кеңес алады. «Азаматтарға арналған үкімет» байланыс орталықтары және Мемлекеттік кірістер комитеті арқылы түсіндірулер ұйымдастырылуда. Әкімдіктерде мемлекеттік органдардың өңірлік бөлімшелері, банкрот, халыққа қызмет көрсету орталықтары және халықты жұмыспен қамту орталықтары басшыларының қатысуымен азаматтардың банкроттық рәсімдерін ұйымдастыру бойынша кеңестер өткізілуде.

Екінші, мемлекеттік кірістер басқармаларының қызметкерлерін оқыту жүргізілуде. Күн сайын «Азаматтарға арналған үкімет» және Мемлекеттік кірістер комитетінің қызметкерлерімен бірге онлайн-конференциялар өткізілуде, онда заң нормалары түсіндірілуде, сондай-ақ, азаматтардан келіп түсетін проблемалық мәселелер талқылануда.

Үшінші, ақпараттық жүйені әзірлеу басталды. Ақпараттық жүйенің прототипі әзірленді, оны тестілеу және пысықтау жүргізілуде. Оны енгізу қорытындысы бойынша басқа мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерімен интеграция жүзеге асырылатын болады. Аталған шараларды сәтті жүзеге асыру үшін басқа да мүдделі мемлекеттік органдармен үйлесімді жұмыс істеу қажет, – деді Премьер-Министрдің орынбасары – Қаржы министрі Ерулан Жамаубаев.

Е. КЕБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

МӘСЕЛЕ

ОТАНДЫҚ МЕДИЦИНА ҚАШАН ОҢАЛАДЫ?

(Соңы. Басы 1-бетте)

а) жұмыс орындарын гигиеналық норма талаптарына сәйкес толық жабдықтау;

б) демалатын, тамақтанатын орынмен қамтамасыз ету;

в) әжетхана ішінен «Әйелдер гигиенасы» кабинасын орнату;

г) жылына 2 рет міндетті түрде медициналық тексеріп қарауға және жылына 1 рет гигиеналық біліктілікті жетілдіруге қаржы қарастыру міндет. Бұл бойынша департамент, басқарма басшылары тарапынан ешқандай жұмыс жүргізілмей келеді. Басшылар санитарлық қағидаларда жазылған талаптарға сәйкес әлеуметтік мәселерді шешуге, жұмыс беруші мекеменің жылдық бюджетінде қажетті қаржының жоқ екендігіне мән бермейді. Халықтың декреттелген тобындағы адамдар жұмыс орнына киетін арнайы киім алуға, медициналық тексеруге, гигиеналық біліктілігін жетілдіруге қаржыны өз қалтасынан төлеп келді. Бұл нағыз заң бұзушылық емес пе?

«Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодекстің 9-бабында «Халықтың санитариялық-эпидемиологиялық салауаттылығы саласындағы мемлекеттік органның құзыреті» белгіленген. Өкінішке қарай, Денсаулық сақтау министрлігі, комитет төрағасы, департамент директоры, басқарма басшысының әрекетсіздігінен санитарлық қағидалардың орындалуына уақытылы бақылау жүргізілмейді. Осының салдарынан санитарлық қағидадағы әлеуметтік мәселелерді шешуге облыстық білім беру және облыстық денсаулық сақтау басқармаларының жылдық бюджетінен қаржы қарастырылмаған. Оның нақты дәлелі Қызылорда облысының 2023 жылғы бюджетіне бекітілген 505 миллиард тенгеден санитарлық қағидалардағы әлеуметтік мәселені шешу үшін бір тиын да қаржы қаралмаған. Себебі, әлеуметтік мәселені шешуге облыстық мәслихатқа облыстық басқарма басшылары тарапынан ұсыныс берілмеген. Сондай-ақ, комитет төрағасы кодекстің бабында нақты жазылған талапқа қарамастан өндірістік кәсіпорындарда зиянды факторлармен жұмыс жасайтын жұмысшылар мен мамандар үшін 2010 жылдан бері Гигиеналық оқыту бағдарламасынан гигиеналық біліктілікті жетілдіру дәрістерінің алып

Сабет ДАРИБАЕВ,
КСРО және Қазақстан
Республикасы «Денсаулық сақтау
жүйесінің үздігі»

тасталғанынан мүлдем хабарсыз. Сол себепті 2021 жылғы 9 шілдеде министрлік бұйрығымен бекітілген Гигиеналық оқу жүргізу туралы бағдарламада өндірістік кәсіпорында «Зиянды, аса қауіпті» факторлармен жұмыс жасайтын адамдарға гигиеналық оқу жүргізу туралы тақырыптар бекітілмеген. Соған орай «Кәсіптік аурудан сақтану» бойынша алдын алу жұмыстары 10 жылдан бері мүлдем жүргізілмейді. Бұдан да Комитет хабарсыз.

Қазақта «Білекті бірді жығады, білімді мыңды жығады» деген мақал бар. Қандай қоғам болмасын, білікті маман өз ісінің шебері. Сауатты маман халыққа әрқашанда адал қызмет жасайды. Ал бүгінде комитеттің жауапты мамандарының біліктілігін жетілдіруге назар аударылмай отыр. Денсаулық сақтау жүйесіне ғимараттар беріп, оны жаңа құрал-жабдықтармен қамтамасыз еткенмен, жұмыс жасайтын дәрігерлердің білім деңгейі сәйкес келмесе сапалы нәтиже туралы айту бекер.

2022 жылғы желтоқсан айында Парламент Сенатында «Қолжетімді және тиімді денсаулық сақтау жүйесі» тақырыбына арналған Үкімет сағаты өтті. Онда әлеуметтік аз қамтылған адамдардың (әйелдердің) денсаулығын қорғау бойынша қордаланған мәселелер еске-

русіз қалды. Ал ұлтты, ұрпақты сақтау әйелдің денсаулығын қорғаудан басталмай ма?

Әсіресе, аймақтардағы денсаулық сақтау мәселесі сын көтермейді. Санитариялық-эпидемиологиялық қағида талаптары бақылаусыз қалғандықтан, Қызылорда өңіріндегі емханаларда адамды тексеріп қарауды жүргізетін дәрігерлер кәсіптік патология бойынша біліктілігін жетілдірмеген. Кәсіптік біліктілігі жоқ дәрігерлердің 5 жылдан бері жүргізген медициналық тексеріп қарау қорытындыларында бірде бір кәсіби аурудың анықталмауы осының дәлелі. Осы түйткілдің төркінін көрсетіп облыстық прокуратураға, Бас прокуратураға шағым жаздым. Қадағалау органы да «естімейтін» болыпты. Яғни, әлеуметтік жағдайы аз қамтылған, сүйеніші мен қорғаушысы жоқ әйелдердің тағдырын министр мен халық қалаулылары, билікте отырған мырзалар мен ханымдар ойламайтын боп тұр ғой. Қазақтың «Біреудің жоғын біреу өлең айтып жүріп іздейді» деген сөзі дәл бүгінгі билікте отырғандарға арналғандай.

Бүгінгі күні лас еден, науқастардың судноларын, балалардың түбектерін, әжетханаларды жуып, тазартып әрі оны зиянды химиялық ерітіндімен зарарсыздандырып жүрген жандардың құқығы тапталып, әлеуметтік жеңілдіктен мақұрым қалғаны өкінішті. Ал халықтың декреттелген тобындағы адамдардың денсаулығын қорғау және әлеуметтік жеңілдікті толық қамтамасыз ету жұмыс берушінің міндеті. Бірақ олар бұл міндетке атүсті қарайды. Өйткені, қалалық басқарма басшысы тарапынан нысан басшыларына санитарлық қағидалар талабына сәйкес нақты нұсқау берілмеген. Нормативтік-құқықтық актілер талабынан хабарсыз болғандықтан халық жұмыс берушіден санитарлық қағидада жазылған әлеуметтік жеңілдіктерді талап ете алмайды.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасына сай отандық денсаулық сақтау жүйесіне реформалар жүргізетін уақыт келді. Денсаулық сақтау министрі «Қолжетімді және тиімді денсаулық сақтау жүйесін» қалыптастыруды ойласа, реформаны санитариялық-эпидемиологиялық бақылау комитетінен бастауы керек! Сонда ғана денсаулығына дәру таппай жүргендердің мәселесі біртіндеп шешіледі.

ҚЫЗЫЛОРДА ҚАЛАСЫ

ПАРЛАМЕНТ

ГАЗ БАҒАСЫ РЕТТЕЛМЕК

(Соңы. Басы 1-бетте)

Жұмыс тобына депутаттар мен комитеттерден 50 ұсыныс келіп түсті, олар мүдделі мемлекеттік органдар, қоғамдық және сараптамалық ұйымдар өкілдерінің қатысуымен жұмыс тобының және комитеттің отырыстарында талқыланды. ҚР Мәжілістің барлық комитеті заң жобасы бойынша оң қорытындыларын берді.

Сұйытылған газ бағасы соңғы уақытта расында да әлеуметтік маңызды мәселеге айналған жайы бар. Ұзақ уақыт бойы газ бағасы қолжетімді болды. Адамдар еш ойланбастан отынның осы түріне көшті. Әсіресе, батыс өңірлері тұрғындарының басым бөлігі жеке көлігін газбен жүргізуге, кәсіпкерлік қызмет көрсетуге сұйытылған газды пайдалануға басымдық берді.

Бағаны реттеуді күшейтуге қатысты заң жобасында ұсынылған шаралардың қажет екені сөзсіз. Десе де, бұл халық үшін сұйытылған газ бағасының өсуіне алып келмей ме? Заң жобасын талқылау барысында депутаттар мәселенің осы қырына назар аударған еді. Бірақ Екатерина Васильевнаның айтуынша, бұған алаңдауға еш негіз жоқ. Өйткені, қаралып отырған заң жобасында реттеуді күшейту емес, баға саясатын айқындаудың тиімді тетігін қалыптастыру көзделіп отыр. Бүгінгі таңда сұйытылған газ бағасы екі реттеушінің қолында тұр. Яғни, көтерме баға саясатын Энергетика министрлігі анықтайды. Ал, бөлшек сауда бағасын былтырғы жылы әкімшілік әдіспен реттеу жайлы шешім қабылданғандықтан Бәсекені реттеу агенттігі құзырына берілген болатын. Осылайша бір салада екі түрлі реттеуші болғандықтан, бір тауардың әр түрлі бағасы қалыптасып отыр. Бірақ олардың ұстанатын қағидаты бір-бірінен алшақ емес. Энергетика министрлігі негізінен салалық ұстаныммен әдістемелік қисынға барынша жақын болса, Бәсекені қорғау агенттігі экономикалық нарықтағы тұрақтылықты сақтауды көздейді. Сондықтан бұл заң жобасында Энергетика министрлігінің қажетті жағдайларда өндірісте де, бөлшек сауда барысында да баға саясатын белгілеу құзыреті айқындалды. Яғни, бұл ретте бұл құзырлы орынға белгіленген шектерді өзгерту емес, барлық кезеңдерде бағаны қалыптастыру әдістемесін айқындау жүктеліп отыр.

Егер бір реттеушіде екі түрлі баға болса, онда министрлік осы екі бағаның теңгерімділігін қамтамасыз ету керек. Өйткені, бізде өндіруші 16 теңгеден сатқан газдың бағасы бөлшек саудада 80 теңгеден болғаны белгілі. Осының салдарынан заводтар дами алмады. Одан соң көтерме баға өсіп, бөлшек сауда төмен болып қалған жағдай да туындады. Ол кезде логистикалық шығындар өтелмеді. Осындай жағдайдың алдын алудың жалғыз жолы – бағалар арасындағы теңгерімді қалыптастыру. Екінші амал өндіріс кезеңінде де, саудалау барысында да бағаны еркіне жіберу. Бірақ бұл әдіс қазіргі таңда нарық тиісті дегейде ашық болмағандықтан және толыққанды реттелмегендіктен тиімді емес. Сала тек толықтай цифрланған кезде ғана нарықтық реттеу шаралары іске қосылатын болады. Әзірге мемлекеттік реттеу бұл саладағы мәселені шешудің бір нұсқасы ретінде қарастырылып отыр. Құжат бірінші оқылымда мақұлданды.

Жалпы, отырыста сонымен қатар депутаттар 13 заң жобасын жұмысқа қабылдады. Олардың қатарында Үкімет сағатында талқыланған Әлеуметтік кодекс жобасы, жылу энергетикасы туралы, Қазақстандағы жергілікті өзін-өзі басқару және соған байланысты өзгерістер мен толықтырулар туралы, кейбір заңнамалық актілерге әлеуметтік қамсыздандыру және жол қозғалысын ұйымдастыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заң жобалары бар. Әкімшілік және Салық кодекстеріне, кейбір конституциялық заңдарға өзгерістер мен толықтыруларды, сондай-ақ, бірқатар ратификациялық заң жобалары да мәжіліс қоржынына қосылды. Бірқатар халықаралық келісімдер мақұлданып, Сенатқа жолданды. Нақтырақ айтар болсақ үшінші елдермен өзара саудадағы техникалық кедергілерді жою тәртібі және шарттары туралы келісім, Қазақстан мен Әзірбайжан арасындағы Өсімдіктер карантині және оларды қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы құжаттар мәжіліс депутаттары тарапынан қолдау тапты. Олардың ендігі тағдыры Жоғары палата құзырында.

Айша ТҰРМАҒАМБЕТОВА,
«Заң газеті»

ОТЫРЫС

ЫРЫС БЕСІГІ – ЖЕР

Түркістан облысындағы шаруалардың мәселелері «AMANAT»-тың жанындағы комитетте талқыланды.

Түркістан облысында ауыл шаруашылығын дамыту және тұрғындарды ауыз сумен қамтамасыз ету мәселелері «AMANAT» партиясы жанындағы Агро-өнеркәсіптік комитеттің көшпелі отырысында талқыланды. Облыстық ауыл

шаруашылығы басқармасы басшысының орынбасары Нұржігіт Мырзахметов хабарлағандай, 2022 жылы 11 айда ауыл шаруашылығындағы жалпы өнім көлемі 996,3 млрд теңгені құрап, егіс алқабы 14,4 мың гектарға ұлғайған.

«Біздің облыс мақта өсіретін жалғыз аймақ. Оны одан әрі дамыту үшін инвестициялық субсидиялау бағдарламасына «Шитті мақтаны өңдеу, терең қайта өңдеу кәсіпорындарын құру және кеңейту» ұғымын енгізу, тозығы жеткен құрал-жабдықты жаңарту, салымдарды өтеу үлесін 50% субсидиялауды қарастыру қажет», – деді ол.

Сонымен қатар, шаруалар ұңғымаларға және күннен қуат алуға мүмкіндік беретін панельдерге субсидия беру, ағын су мәселесін шешу, өнімді экспорттау, жайылымдармен қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар айтты.

«Өзекті мәселелерді шешу үшін ең әуелі қаржыландыру, мұнан соң жеңіл және тамақ өнеркәсібін дамытуды күшейту, қажетті техникамен қамтамасыз ету, жерді тиімді пайдалану жүйесін жетілдіру керек. Азық-түлік өнімдерінің бағасын дүкен сөресінде реттеу мүмкін емес. Ол үшін өндіріс орындарын көбейту қажет», – деді комитет төрағасы, Мәжіліс депутаты Қайнар Абасов.

Осы күні «аманаттықтар» облыс тұрғындарын ауыз сумен қамтамасыз ету мәселесін талқылады. Мәселен, өңірде жыл соңына дейін сумен жабдықтау инфрақұрылымының 43 нысанын салу жоспарлануда. «Өгем өзеніндегі су электр стансаларының қасқады» жобасы әзірленуде. Бірінші кезеңде Өгем шатқалынан Жаңабазар елді мекеніне дейін су құбырын тарту жоспарланып отыр.

Раушан НАРБЕК,
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ

ПӘРМЕН

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ СОТ ЕЛБАСЫ ТУРАЛЫ ЗАҢНЫҢ КҮШІН ЖОЙДЫ

Конституциялық сот өз жұмысына қызу кірісіп кетті. Жақында ғана ант қабылдап, жұмыс тәртібін нақтылаған құрылымға ең алғаш болып Парламент депутаттары өтініш жолдаған.

Конституциялық сот тартқан мәліметке сай депутаттар тобы 5 қаңтарда Конституцияның 62-бабының 4-тар-

мағына ресми түсініктеме беруді сұраған. Сондай-ақ, депутаттар «Қазақстанның Тұңғыш Президентінің мәртебесі мен өкілеттігін реттейтін нормаларды алып тастауға байланысты «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы туралы» Конституциялық заңының күші жойылды деп танылуға жата ма?» деген сұраққа жауап беруді сұрады.

Соған орай өтінішті қабылдап, бір шешімге келген Конституциялық Сот «2022 жылғы 5 маусымдағы республикалық референдумда білдірілген, Қазақстан Республикасының Конституциясынан 46-баптың 4-тармағы мен өзге де нормаларын алып тастау туралы Қазақстан халқының еркіне негізделі отырып, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының Конституциясында «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы туралы» Конституциялық заңының Қазақстан Республикасында қолданылатын құқықтар сақталуына құқықтық негіздер жоқ деп тану қажет, осыған байланысты оның күші жойылды деп танылуға жатады», – деген өз қаулысында.

Мәжіліс Тұңғыш Президент – Елбасы туралы заңның күшін жою туралы құжатты қарауға 2022 жылғы 28 желтоқсанда қабылдағаны белгілі.

А.САТЫБАЛДЫ

КӨКЕЙКЕСТІ

АУЗЫ ЖАМАН ЕЛДІ БЫЛҒАЙДЫ

Елімізде қоғамдық жерлерде бейәдеп сөйлегендер үшін жаза күшейтілмек. Демек, «Аңдамай сөйлеген ауырмай өледінің» кері келетін болып тұр. Тоқетерін айтқанда, біреуге бейәдеп сөз айтқан адам 69 мың теңге айыппұл төлеп, 30 тәулікке қамалуы мүмкін. Ішкі істер министрлігі Әкімшілік полиция комитеті басқарма бастығының орынбасары Азамат Құрымбаевтың айтуынша, түзетулер ресми түрде жарияланғаннан кейін 60 күн өткен соң, яғни 2023 жылғы наурыз айынан бастап күшіне енеді.

Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу кодекстерінің, сондай-ақ Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодекстің бірқатар бабындағы өзгерістердің бірі осындай шараны құқықтық тұрғыда негіздеп отыр. Аталмыш құжаттарға сәйкес қоғамдық орындарда дөрекі сөздер айту, жеке тұлғаларды балағаттау және жәбірлеу, ғимараттарды, құрылыстарды, тұрғын үй-жайларды, қоғамдық орындарды, көліктегі және қоғамдық орындардағы мүлікті қорлау және басқа да осыған ұқсас құрметсіздікті білдіретін әрекеттер болып есептеледі. Қалғандары ұсақ бұзақылық, қоғамдық тәртіп пен жеке адамдардың тыныштығын бұзу деп танылады.

Бұған дейін қоғамдық орында балағаттағанға 17250 теңге көлеміндегі айыппұл төлету мен 15 күнге қамаққа алу жазасы болған. Бірақ ол аз болды ма, әлде тәртіп сақшылары жұмысының әлсіздігінен бе, бұл шараға ешкім ыға қоймаған сияқты. Оның сыртында қазақы кеңшілікпен заң орнына жеткендердің дауы ақыры өзара жемілемен аяқталып жататыны бар. Сол секілді мұндай құқықбұзушылықты анықтап, дәлелдеу де оңайға түспейтіні шындық.

Құзырлы орган басшылығының айтуынша, енді бұл шараның ықпалдылығы артатындай. Өйткені, қоғамдық орынға көлік, көше, дүкендер жататын болса, оларда балағат сөздердің айтылғанын бүгінде барлық адам жасай алатын аудио және бейнежазба арқылы, сондай-ақ, куәгерлердің көмегімен дәлелдеуге болады. Ешкім балағаттау фактісін растай алмаса да, істің мән-жайын анықтау үшін полицияға жүгінуге мүмкіндігі бар. Түпкілікті шешімді сот қабылдайды.

Мұндай қатал шараның қабылдануы бүгінде қазнетте қызу пікірталасқа өзек болып жатыр. Біреу бейәдеп сөзді айтатындардың жаза-

лануы дұрыс десе, енді біреулер оны еріккеннің ермегіне балауда.

Жалпы, қазақ «сөз сүйектен өтеді» деген ғой. Адамның жанын жаралап, қадір-қасиетін төмендететін бейәдеп сөздердің жаға жыртисудан бастап, адамның өліміне себеп болып жататыны шындық. Мұның сыртында адамның мәдени деңгейі, ой-өрісінен хабар беретін былапыт сөйлеудің ұрпақ тәрбиесіне де кері әсері айтарлықтай. Қазіргідей үлкен де, кіші де емін-еркін кіріп шығып жүрген жаңа медиакеңістік дәуірінде мұның қаупі ұлғая түсуде. Яғни, «Аузы жаман елді былғайды» деген халық даналығының ақиқаттығын мойындамасқа шара жоқ. Сондықтан бейәдеп сөздерге қатысты қабылданып отырған шара қажеттілік екені даусыз.

Жалпы, бұл әлемдік тәжірибеде бұрыннан бар дүние. Осы ретте шетел көрген әріптесіміз Нұрмұханбет Байғараевтың фейсбук парақшасындағы жазбасы назарымызды еріксіз аудартақ еді. Оның айтуынша, баты елдері үнемі күліп жүретін, жол беретін, амандасып, кешірім сұрай салатын қоғамға ауыр айыппұл, жазалау арқылы осылай қол жеткізіпті. Британияда көбіне ішіп алғандар көшеде, пабтың маңында төбелеспей құр айқайласып тұра береді екен. Себебі, бірінші қол жұмсаған адамның жазаланатынын біледі. Немесе сирек те болса төбелескен екі адам көбіне полицияға өзі барады. Себебі, оны ертең есепке қойса, жұмыстан шығаруы мүмкін. Содан үнемі қара тізімде тұрады. Ал енді адал есімін «жуып-шаю» үшін қоғамдық жұмысты тегін істеп, волонтер болып, түрлі адамдардан оң мінездеме алып келуі қажет болады. Осынша әуре-сарсаңға түскен соң соңында жан баласына тиіспейтін, ала көзбен қарамайтын болады. Ал бірақ салық төлеуің керек. Ол үшін жұмыс, жалақы керек. Қара тізімдегі адамды кім жұмысқа алады? Осындай қатаң

тәртіптер жүйесі мәдениетті қоғам қалыптастырды.

Біз пікірін сұраған сенатор Мұрат Бақтиярұлы да бейәдеп сөз айтатындардың жазалануы қоғамдағы мәдениетті қалыптастыратыны туралы ойымен бөлісті. Ол бұл ретте Еуропаны айтпағанда, өзіміздің төсекте басы, төскейде малы қосылған өзбек және қырғыз елінде де бейәдеп сөзге қарсы шара қарастырылғанын ортаға салды. Бұл туысқандарымыз бейәдеп сөзді жүректеріне өте ауыр алады екен. Өздеріне қаратылып айтылған мұндай сөзді кешіре алмайды. Сондықтан олар үшін бұл әрекет алдын алуға және қатаң жазалануға лайық.

Ал, біздің халқымыздың ежелден сөздің қадірін, оның құдыретін терең зерделегені белгілі. «Сөз тас жарады, тас жармаса бас жарады» деуінен-ақ сөздің қолданысына қатысты халықтың қатаң талабын айқын аңғаруға болады. «Он күннің тоғызы сөзден», «имандылықтың үлкені көңілге қарап сөйлеу» деуі де қазақ үшін сөздің адам тағдырына әсерін, тек жақсы айтылуының маңызын көрсетеді. Өкінішке қарай, қоғамдық көліктерде үлкендер де, кішінің де отырғанын көзге ілмей не бір былапыт сөздер айтылып жатады. Екі сөзінің бірі боқтық, бейәдеп сөйлеу әбден әдетіне сіңіп кеткендер бар. Оларға қатал шара керек. Қоғам осылай түзелуі тиіс. Рас мұндай сөздер кейде іштегі запыранды шығару үшін ешкімге қаратылмай айтылуы да мүмкін. Кейбір адамдар осылай еркелетіні бар. Кейбір әзілі жарасатындар осылай қалжыңдасып жатады. Негізі бұл да дұрыс емес. Жалпы, мәдениетке ұмтылуымыз керек қой. Десе де, айыппұл салу, қамауға алу шараларын қолдануда жан-жақты сарап қажет. Олар заңда айқындалғандай қоғамдық орындарда айтылған бейәдеп сөздер үшін әбден анықталып берілуі тиіс.

Бұл шара қаншалықты тиімді болады? Ол қанша әдепсізді тәубеге түсіретінін дәлелдеп беру қиын. Анығы мәдениеттілікке баулу отбасындағы тәрбиенің өзегіне айналу керек. Сонда мұндай заңдар жасап бас қатырмаймыз.

**А.ТҰРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»**

СОТ ІС ҚАРАДЫ

Алматыда қаржы пирамидасын құрды деп айыпталғандарға қатысты сот отырысы басталды.

Mudarabah Capital қаржы пирамидасының ісі бойынша басты сот отырысы Алматы қаласы Алмалы аудандық сотында өтіп жатыр. Айыпты орындығында отырған 12 айыпталушының қатарында – танымал вайнерлер Мейіржан Төребаев пен Мейірхан Шерниязов бар.

Процесс 9 қаңтарда басталды. Іс Zoom платформасы арқылы онлайн режимінде өтуде. Сот отырысына қатысқан прокурор күдіктілерге қатысты айыптау актісін оқыды. Екі сағатқа созылған қадағалаушы орган өкілі сөзінің түйіні мынау:

ҚАРЖЫ ПИРАМИДАСЫ ЖӘНЕ ВАЙНЕРЛЕР ІСІ

«2019 жылы Алмас Құрманғалиев Astex қаржы пирамидасын құрған. Ол баю мақсатында қылмыс жоспарын құрып, оған туысы Ержан Мансұровты қатыстырды. Кейін олар ұйымдасқан қылмыстық топ құрды. Онда Мансұров жеке мүддесін көздеп, қаржы пирамидасын дамыту бойынша жеке тапсырмаларды орындады. Алдымен Astex ЖШС тіркелді.

Бұдан кейін Құрманғалиев салымшыларға өз салымдарының жылына уәде етілген 240 пайызын төлей алмайтынын біле тұрып ҰҚТ қызметін жалғастырды және жаңа клиенттерді тартты. Ол жаңа салымшыларды үнемі көбейту керек екенін түсінді. Бірнеше айдан кейін олар өз қызметіне сенімді және заңды болып көріну үшін танымал тұлғаларды тартты, кейін Руслан Бұрқанов, Әзімжан Саидбаев және Мейірхан Шерниязов іске қосылды. Бұл адамдар ұсынылған іс-әрекеттердің заңсыздығын түсініп, қаржы пирамидасына қатысуға өз келісімдерін берді», – деді мемлекеттік айыптаушы.

Кейін жаңа Mudarabah Capital ЖШС тіркелді, онда тергеу бойынша Бұрқанов, Саидбаев және Шерниязов жарғылық капиталдағы үлестерін пропорционал түрде бөлген. Бұл компания инвесторлардың ақшасын тарту құралы ретінде пайдаланылуы керек екені аталды.

«Mudarabah Capital мен Astex арасында келісім жасалды, оған сәйкес алғашқысы клиенттерді іздеуге, Astex атынан келісім жасауға, келісім жасалғаннан кейін кеңес беруге және басқа да заңды операцияларды жүргізуге міндеттенді. Бұл келісім Mudarabah Capital-дың Astex құрылымдық бөлімшесі болғанын көрсетеді.

Mudarabah Capital негізін қалаушылардың бірі болған Бұрқанов директор болып тағайындалды. Құрылтайшы Саидбаев әлеуметтік желілерде үгіт-насихат жұмыстарын жүргізуі керек еді. Ол құрылтайшылар арасында қаржы бөлуге де атсалысты. Шерниязовта дәл осындай рөл атқарды», – деді прокурор.

Басты сот процесінде сөз алған Мейірхан Шерниязов 2020 жылғы қыркүйек аяғында үшеуі де қаржы пирамидасын танымал ету үшін әлеуметтік желілерде миллионнан аса оқырманы бар Мейіржан Төребаевқа жүгінгенін ортаға салды. Оған сыйақы берілетіні уәде етіліп, бірлескен қылмыстық әрекеттерге тартылғаны айтылды.

«Төребаев ұсыныстың заңсыз екенін түсініп, пирамида істен шықса, қылмыстық жауапкершіліктен жалтарып кете алатынына сенімді болып, келісімін беріп, ұйымдасқан қылмыстық топқа қосылған. Ол салымшыларға пайыз төлеу мүмкін емесін, бұл заңсыз қаржы пирамидасы екенін, жұмыстың табыстылығын бағалап, салымшылардың қаражатынан айырылатынын түсіне отырып, жұмысқа кірісті.

«Төребаев пирамиданы кеңінен насихаттап, үгіт-насихат жұмыстарын жүргізіп, оған қаржы салынып жатқанын, мұның бәрі заңды екенін әлеуметтік желілерде көрсетуі керек еді. Төребаев та құрылтайшылар қатарына қосылды. Оның барлығында жарғылық капиталдың 11-11,5 пайызы болды», – деді мемлекеттік айыптаушы.

Сот отырысында судья Кәмшат Саурова айыпталушылардың тағылған айыпқа қатысты пікірін сұрады. Шерниязов пен Төребаев қаржы пирамидасын құрды және ұйымдастырды деген айыппен келіспейтінін және кінәні мойындамайтынын айтты. Сот отырысы жалғасуда. Іс басылымның назарында ұсталады.

А.ӘСЕНҒАЗЫ

МЕЖЕ

МІНБЕР

Жыл сайын елімізде шетелдіктерге бөлінетін жұмыс орындарының саны, бірлігі белгіленеді. Биыл Қазақстан 22,2 мың шетел азаматының еңбек етіп, нәпақасын айыруына рұқсат беріп отыр.

СУДЬЯ ӘДЕБИ – СОТ БЕДЕЛІ

ЕҢБЕК НАРЫҒЫ ШЕТЕЛДІК МАМАНДАРҒА МҰҚТАЖ

Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі мұндай ұсынысты ішкі еңбек нарығын қорғау мақсатында жыл сайын жүргізеді. Бүгінгідей жұмыссыздық өсіп, азаматтардың күнкөріс деңгейі төмендеп жатқан уақытта ішкі нарықты сырттан келетін жалдамалы жұмысшылардан қорғау қажетті шара. Дегенмен, әрбір елде бұл мәселе тиімді шешілген. Дамыған мемлекеттер қарапайым жұмысшы күшіне зәру болса, біз секілді өркениет көшіне енді ілескен жас мемлекеттер мықты менеджменттер, білікті ұйымдастырушыларға мұқтаж. Жалпы, бұл шара шетелдік жұмыс күшін қажетімізге жаратуға ғана емес, өзге елдердің озық тәжірибелерін тиімді үйренуге, пайдалануға қызмет еткені дұрыс.

Бағдарланып отыр. Рұқсаттардың үшінші бөлігі – арнайы кәсіп меңгерген мамандарға және төртінші санат – білікті жұмысшыларға берілімек. Ол үшін тиісінше 10 818 және 2 100 бірлік бөлінген. Сондай-ақ маусымдық жұмыстарға 3 080 жұмыс күшін тарту жоспарлануда.

Бұдан басқа, 2023 жылы үй шаруашылықтарында жұмыс істеу үшін еңбек иммигранттарын тартуға арналған квота республикадағы жұмыс күшінің санына қатысты 3,2% немесе 296,7 мың бірлік мөлшерінде белгіленген.

2022 жылы жергілікті атқарушы органдар жұмыс берушілерге шетелдік күшін тарту үшін 13,4 мың рұқсат беріп, қажеттілікке қарай уақытты ұзартқан болатын. Қазіргі уақытта Қазақстан аумағында жергілікті атқарушы органдардың рұқсаты бойынша 13 951 шетел азаматы жұмыс істейді. Ал Қазақстан заңнамасын бұзған шетелдіктердің шекарадан шығарылады.

А.САТЫБАЛДЫ

Еліміздегі судьялар корпусы сот төрелігін іске асыруда және одан тыс уақытта жалпыға бірдей әдеп нормаларын қатаң сақтауға міндеттелген. Осы негізде 2016 жылы 21 қарашадағы Қазақстан судьяларының VII съезінде «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» заңына негізделі отырып судьялардың Әдеп кодексі қабылданды.

Зәбира АБЫЛАЙҚЫЗЫ, Қызылорда қалалық сотының судьясы

Аталған кодексте судьялар үшін тәртіптік әдеп стандарттары белгіленіп, олардың адамгершілігіне, ұстамдылығына және моральдық әдептілік бейнесіне жоғары талаптар қойылған. Судьялар өз қызметін атқару барысында жоғары жауапкершілікті сезіне отырып, тәуелсіз, сот істерін бұрмаламай, қайсыбір тарапқа жәрдемдеспей, істерді қарау барысында таныс-тамырлыққа жол бермеуге тиіс. Себебі, «Тура биде туған жоқ» деген аталы сөз әр судьяның жадында мәңгілік жаңғырып тұруы қажет.

Судья әдеби кодексінде судьялардың әріптестерімен, қарапайым азаматтармен, түрлі топтармен қызмет бабында және одан тыс уақытта қарым-қатынас жасағанда өзін-өзі ұстау мәдениеті мен шектеулері қамтылған. Азаматтардың да судьяларға қойылған шектеулерді теріс пайғылда пайдалануына болмайды.

Судьяның тұрмыстық жағдайда кез келген-әрекетті жүзеге асырған кезде әдеп нормаларын мүлтіксіз сақтауы тиіс екендігі осы кодексте көзделген негізгі талаптардың бірі болып табылады. Сондықтан ол тұрмыстық жағдайда жеке өзінің немесе отбасы мүшелерінің және басқа да адамдардың мүддесі үшін қызмет жағдайын пайдаланып, артықшылық алатын болса, бұл өз кезегінде судьяның тәуелсіздігіне, істі қарау кезіндегі объективтілігіне күмән келтіруге негіз болады. Себебі, іске қатысушы тарап алдында судьяның беделі төмендеп, оның материалдық мүдделілігі немесе осыған дейін өзіне артықшылық көрсеткен тұлғаға тәуелділігі жайлы пікір қалыптасуы мүмкін.

Судья өз өкілеттігін жүзеге асыру барысында, өзінің лауазымдық жағдайын көрсетпеу және судья мәртебесіне қатысты қандай да бір артықшылық талап етпеуі керек. Бұл талаптар судья лауазымына іріктеу кезінде судьялыққа үміткерлерге де қолданылады.

Судьяның моральдық-этикалық келбеті оның балаларды тәрбиелеуге, оларды және ата-аналарды күтіп-бағуға деген көзқарасы негізінде де қалыптасады. Судья отбасындағы үздік тәрбиенің үлгісі болуы керек. Судьяның да, оның отбасы мүшелерінің де материалдық мүдделері ақылға қонымы және орынды болғаны жөн.

Сот төрелігін іске асыру жөніндегі судьяның қызметіне қандай да болсын араласуға жол берілмейді және ол заң бойынша жауапкершілікке әкеп соғады. Нақты істер бойынша

судьялар есеп бермейді. Осы қағиданы судьялар өзі ғана біліп, ұстанып қоймай, отбасы мүшелері, жақын туыстарының назарын аударып, ескертіп, қағиданы сақтауды талап еткені жөн. Судья заң үстемдігін және сот органдарының тәуелсіздігі қағидаттарын қорғауға және жүзеге асыруға тиіс.

Әрбір адамның жағымды бейнесі оның тек кәсіби қасиеттерімен ғана шектелмейді. Сондықтан, Әдеп кодексіндегі судьялардың басты міндеттерінің бірі – сот саласы қызметкерінің мінез-құлқының және өзге адамдармен қарым-қатынасының оңды болуын қамтамасыз ету, азаматтардың қоғамда сот әділдігін жүзеге асырушы өкілдері туралы оң пікір қалыптастыру.

Соттарда судьялардың әдеби бойынша арнайы комиссиялар қалыптастырылған, олар судьяларға қатысты әрбір фактіні және тосын-болса болған жағдайларды мұқият тексеріп, қарастырады және азаматтардың шағымдарын, ұсыныстарын, жүгінулерін зерделеумен айналысады.

Қорыта келгенде, судьялардың Әдеп кодексінің мақсаты қазылардың қызметінен тыс кезде де өзінің адалдығына, ар-ұятына, әдептілігіне қатысты жұрттың күмәнін тудырмауына ықпал ету. Оның әрекеттері, қылықтары және жүрісі судья деген атаққа кір келтірмеуі және сот билігінің беделін түсірмеуі қажет. Сот төрелігін жүзеге асыруда судьяларға қойылатын талаптардың күшейтілуі бүгінгі заман талабы мен азаматтардың тілегіне сай.

Президент Қ.Тоқаев 2022 жылы 16 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты халыққа жолдауында «Барлық деңгейдегі соттар, шын мәнінде, тәуелсіз, ашық және кәсіби болмаса заң үстемдігін қамтамасыз етуі мүмкін емес» деген болатын. Сондықтан бүгінгі күні судьяларға артылатын жүктің салмағы ауыр. Ал оны көтеріп жүру үшін қазыларға білім-біліктілікпен қатар, Әдеп кодексінде белгіленген нормаларды қатаң сақтау шарт.

ОҢ ҚАДАМ

АЙЛЫҚТЫ ӨСІРУ – ЕҢБЕКТИ БАҒАЛАУДЫҢ БЕЛГІСІ

Қазақстанда әлеуметтік қызметкерлердің жалақысын кезең-кезеңімен арттыру жалғасуда. 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы 38 мың қызметкердің жалақысы 25 пайызға артты. Жалақысы өскендер қатарында әлеуметтік қызметкерлер, педагогтар, медицина қызметкерлері бар.

2021 жылдың 1 қаңтарынан бастап әлеуметтік қызметкерлердің жалақысы 50 пайызға, ал 2022 жылы – 25 пайызға өскен болатын. Сондай-ақ, 2021 жылы лауазымдық жалақыны 30 пайыздан 40 пайызға дейінгі мөлшерде қосымша өсіру арқылы әкімшілік және көмекші персонал, стационарлық және жартылай стационарлық үлгідегі медициналық әлеуметтік мекемелерде, үйде қызмет көрсету және уақытша болу ұйымдарында жұмыс істейтін жұмысшылар үшін жалақыны арттыру жүзеге асқан болатын.

Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына жолдауында айтылған тапсырмасын орындау мақсатында биыл азаматтық қызметшілердің жекелеген санаттарының жалақысын орташа есеппен 20 пайызға кезең-кезеңімен арттыру жалғастырылады. Жалақыны көтеру бухгалтерлер, экономистер, заңгерлер, мұрағатшылар, кітапханашылар, музейтанушылар, орманшылар, техникалық персонал және тағы басқа мамандықтар бойынша жұмыс істейтін 600 мыңға жуық азаматтық қызметшіге әсер етеді. Осылайша, 2022–2025 жылдар аралығында азаматтық қызметшілердің жекелеген санаттарының жалақысы 2 есеге ұлғаяды.

А.ТҰРМАҒАНБЕТОВА, «Заң газеті»

КИЕ

ТАЛАП БОЛМАЙ, ТІЛ ДАМЫМАЙДЫ

Дүниежүзінде қанша ұлт болса, сонша тіл бар. Бірақ, әлемдік сарапшылар күніне бірнеше тілдің өлі тілдер қатарына қосылатынын айтады. Мұндай тілдер күнделікті қолданыстан шыққандықтан, өз ұлтына қажет болмағандықтан жойылып, өз мәнін жоғалтып жатыр. Ал Қазақстан тәуелсіз ел болғандықтан қазақ тілінің мерейі үстем, қолданысы кең болуы міндет. Өз жерімізде, өз отанымызда отырып өз тілімізге жетімнің күнін кештіргеніміз азаматтығымызға сын.

Мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейтеміз, қадірін арттырамыз деген жалаң сөзден қазақ тілінің бағасы артып кетпейді. Тілге деген көзқарас ең алдымен отбасынан, ата-ананың тәрбиесінен басталуы керек. Қазір өз балаларын, немерелерін қазақша сөйлете алмай отырған отбасылар көп. Соның кесірінен кішкентайларын жетектеп бара жатқан қарақөздердің орыс тілінде сөйлескенін көру бүгінде қалыпты жағдайға айналды. Аулада бір орыс бала жүрсе бүкіл қазақ баласының орысша сөйлеуі де күнделікті көрініске айналған. Бұған тосқауыл қою үшін әрқайсысымыз жүрген жерімізде тек қазақша сөйлеп, қызметтің де мемлекеттік тілде көрсетілуін талап еткеніміз жөн.

Қазақ тілінің – мемлекеттік тіл екені құжат жүзінде нақтыланғанымен, іс жүзінде сот жұмысында орыс тілінің үстем екенін мойын-

дауымыз керек. Жалпы, құқық қорғау, сот, прокуратура, адвокатура саласындағы қазақ тілінің қолданыс деңгейі өте төмен. Бүгінде тергеу, анықтау органында отырған азаматтардың көпшілігі қазақтілді. Бірақ алдына іс түссе құжаттың бәрін орысша толтыруға дағдыланған. Бұл қадамдарын олар «орысша құжат толтыру жеңіл, үлгінің бәрі орысша дайындалған, терминдерді қазақшаға аудару уақыт алады, әрі елдің түсінбеушілігін тудырады» деп ақтап алуға тырысады. Алайда, күнделікті қолдарынан өтетін құжатты қазақшаға аударып алса кім қой дейді?

Азаматтар көмек сұрап, кеңесін алатын заңгер, адвокаттардың басым бөлігінің қазақшасы нашар. Соның кесірінен олар өз қорғауындағы азаматтың мемлекеттік тілді білетін, білмейтініне бас қатырып жатпайды. Арызды қорғауындағы

адам білетін тілде емес, өзі жетік білетін орыс тілінде жаза салады. Ал сотқа арыз-шағым қай тілде түссе, іс сол тілде қаралатыны арнайы кодекстермен реттелген. Кейде сот отырысына қатысып отырған судьяның да, айыптаушы мен қорғаушының да, қос тараптың да қазақ бола тұра істің орыс тілінде қаралғанын көріп қазақ тілінің болашағы үшін алаңдайсың. Кейбір бауырларымыз ана тілін білмеген соң аудармашының көмегіне жүгініп жатады. Осының өзі тілге қатысты саясатқа бейжай қарамау керектігін ұқтыратындай.

Қазақ тілінің қайнарынан қанып ішіп, бесік жырын құлағына құйып өскен бала мемлекеттік тілге де, мемлекеттің мүддесіне де қырын қарамайды. Өкінішке қарай, отбасындағы тәрбиенің осалдығынан, тілге деген жанашырлықтың төмендігінен қазақ тілінің бүгінгі халі өте мүшкіл. Мемлекеттік мәртебесі болғанымен, ана тілімізді мойындайтындар аз. Себебі – талап жоқ! Мемлекеттік мекемелердің өзінде мемлекеттік тілді білмейтіндер жетерлік. Бұл үлкен кемшілік. Қазақ тілін қажет тілге айналдыру үшін мемлекеттік мәнсаптың беделін өсіріп қоймай, сонымен бірге мемлекеттік тілді білмейтіндердің мемлекеттік қызмет істей алмайтынын нақтылап алу керек.

Теміржан ҚҰДАБАЕВ, Наурызбай аудандық сотының судьясы АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

КЕМШІЛІК ӨЗІМІЗДЕН

Қандай да бір халықтың болмысы, өркениеттілігі, саналылығы, кең мағынасында сауаттылығы тіл мәдениетімен, сол тілдің қолданыс ауқымдылығының кеңдігімен өлшенеді. Еліміз егемендік алып, ана тіліміз мемлекеттік мәртебеге ие болып, қолданыс өрісі кеңейді.

Мемлекеттік тіл, мәртебесі Конституцияда бекітілген, мемлекеттік мекемелерде іс-қағаздар осы тілде жүргізіледі. Әдетте мемлекет негізін құраушы әрі жердің байырғы иесі болып саналатын халықтың тілі мемлекеттік тіл болып бекітіледі.

Мемлекеттік тіл – көптілді мемлекетте халықтың ұлттық құрамына қарамай іс қағаздарын, мектеп пен жоғары оқу орындарында оқыту, мәдениет, баспасөз бен байланыс орындарында, құқық қорғау мен әскер бөлімдерінде, сот істерін жүргізу т.б. міндетті деп саналатын саяси-құқықтық қасиеті бар мәртебелі тіл.

Мемлекеттік тіл әрдайым мемлекеттің қорғауында және оның қамқорлығында болады. Мемлекеттік тілді жан-жақты дамыту және оның қолдану аясын кеңейту үшін мемлекет тарапынан белгілі бір уақытқа жоспарланған жан-жақты бағдарламалар жасалады. Демократиялық қоғамда белгілі бір тілге мемлекеттік мәртебе беру – оның басқа тілдерге қысымшылық көрсету болып табылмайды.

Конституцияның 7-бабына сәйкес «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл – қазақ тілі». Ал Қыл-

мыстық-процестік кодекстің 30-бабында көрсетілгендей «Қазақстан Республикасында қылмыстық сот ісін жүргізу қазақ тілінде жүргізіледі». Сондай-ақ, Азаматтық процестік кодекстің 14-бабына сәйкес «Азаматтық істер бойынша сот ісін жүргізу қазақ тілінде жүргізіледі». Еліміздің Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 738-бабында да «Қазақстан Республикасында әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу мемлекеттік тілде жүргізіледі». Осыдан көріп тұрғанымыздай, Қазақстанда мемлекеттік тіл сот ісін жүргізу тілі болып табылады, тек қажет болған жағдайда мемлекеттік тілмен қатар басқа тілдер де сот ісін жүргізуде қолданылуы мүмкін. Өкінішке орай, азаматтар мен құзырлы орган өкілдерінің салғырттығынан арыз-шағым, материалдар сотқа өзге тілдерде жолданып, соның кесірінен сотта қазақ тілінде қаралатын істер саны да төмен болып тұр. Осы кемшілікті жою сіз бен бізге байланысты.

А.БАДАНОВА, Шахтинск қалалық сотының бас маманы ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

